

Мельник С.І.доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів та обліку
Львівського державного університету внутрішніх справ**Коць Д.В.**аспірант кафедри менеджменту
Львівського державного університету внутрішніх справ**Menlyk Stepan, Kots Danylo**

Lviv State University of Internal Affairs

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПІДҐРУНТЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

INFORMATION SUBBASE FOR ENSURING FINANCIAL SECURITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Сучасні системи економічної безпеки підприємств сформовані виходячи із першочергової необхідності протидіяти внутрішнім загрозам. Цей аспект актуальний і для фінансової безпеки, що знижує результативність дій суб'єктів безпеки в питаннях розпізнавання й реагування на зовнішні загрози. Турбулентність умов функціонування в межах останніх кількох років, що спровокована поглибленням відкритості внутрішнього ринку, COVID-19 та військовими діями, вимагає перегляду засад забезпечення фінансової безпеки промислових підприємств. Така трансформація повинні розпочинатися із змін в інформаційному полі, зокрема його зовнішнього сектору, який має включати ретельне відстеження усіх зрушень, які б сигналізували про виникнення й фактичний або можливий вплив загроз, незалежно від інтенсивності їх прояву. Не менш актуальним є й відстеження й прогнозування появи нових можливостей, своєчасне й результативне використання яких може забезпечити підприємству покращення конкретних позицій.

Ключові слова: фінансова безпека підприємства, промислове підприємством, загроза, фінансові результати, реалізована продукція.

Modern systems of economic security of enterprises are formed based on the primary need to counteract internal threats. This aspect is also relevant for financial security, which reduces the effectiveness of security actors' actions in recognizing and responding to external threats. The turbulence of the operating conditions within the limits of the last few years, which was provoked by the deepening of the openness of the domestic market, COVID-19 and military actions, requires a review of the principles of ensuring the financial security of industrial enterprises, in particular in terms of changing the information field. The purpose of the study is to justify the need and form the basis of the expansion of the information field, including its external sector, in order to develop adequate and timely management decisions in the process of ensuring the financial security of industrial enterprises. In order to form the basis for improving the informational basis for ensuring the financial security of the enterprise, the following methods were applied: induction and deduction, comparison and systematization – when researching the content of factors affecting the volume of products sold; synthesis and analysis – to determine trends in changes in the volume of sales of industrial enterprises; morphological analysis – to clarify differences in changes in the volume of sales of enterprises by types of economic activity and scale of operation; graphic – for visual representation of theoretical and methodical material; abstract-logical – for theoretical generalizations and research conclusions. It has been proven that changes in the system of ensuring the financial security of industrial enterprises, which are relevant in modern conditions, should be carried out primarily in relation to the information field, in particular its external sector, which should include careful tracking of all changes that would signal the emergence and actual or possible impact of threats, regardless of intensity their manifestation. Tracking and forecasting the emergence of new opportunities, the timely and effective use of which can ensure the company improves specific positions, is no less relevant. It was found out that the change in the volume of sales was influenced by a number of factors, which proves the need for security entities to track all changes in the environment in order to understand the direction of trends in order to further implement changes, in particular, in the financial security system.

Key words: financial security of the enterprise, industrial enterprise, threat, financial results, sold products.

Постановка проблеми. Середовище функціонування українських промислових підприємств характеризується критично високим рівнем динамічності, що спровоковано впливом факторів з різною активністю прояву й ступенем впливу. В такій ситуації забезпечення фінансової безпеки підприємства можливе виключно за умови постійної актуалізації інформації щодо перебігу подій як відносно внутрішніх процесів, так й активності суб'єктів зовнішнього середовища. Йдеться не лише про характер впливу таких факторів як COVID-19 чи військові дії на території країни, але й ті, що протікають в менш інтенсивній формі в більш тривалому періоді. У цьому контексті доцільно згадати, що ще у трактатах древньогрецьких філософів з'ясовувалося питання впливу змін, коли такі в якості незначних поступів, будучи непомітні в межах тривалого часу, спричиняли вагомі трансформації. За таких обставин Н. Касьянова уточнює, що «...межа переходу одного стану в інший в одних випадках розмита, невловима, а в інших прокреслюється досить різко» [6, с. 11]. В цілому зазначене створює необхідне логічне підґрунтя для формування інформаційної основи забезпечення фінансової безпеки підприємства через простеження трансформацій зовнішнього середовища у тривалому часовому періоді з метою виявлення тенденцій, що потребують відповідної реакції суб'єктів безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці фінансово-господарської діяльності промислових підприємств приділили належну увагу такі науковці як Бердар М. [1], Дейнеко Л. [3], Завгородня М. [3], Карачина Н. [4], Касьян Л. [5], Касьянова Н. [6], Короткий Ю. [7], Собкевич О. [9], Фаріон Н. [11] та інші. Наукові розвідки спрямовані на виявлення моментів в діяльності промислових підприємств за окремими видами економічної діяльності, які суттєво впливають на їх діяльність.

Метою дослідження є обґрунтування необхідності й формування засад розширення інформаційного поля, в т.ч. його зовнішнього сектору, задля розроблення адекватних й своєчасних управлінських рішень в процесі забезпечення фінансової безпеки промислових підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою конкретизації змісту зрушень у зовнішньому середовищі стосовно промислових підприємств, нами було відібрано три види економічної діяльності, тобто виробництво харчових продуктів (КВЕД 10, 11 та 12) – в подальшому харчова промисловість, текстильне виробництво й виготовлення взуття та інших виробів (КВЕД 13, 14 та 15), які є результатом функціо-

нування підприємств легкої промисловості, та машинобудування (КВЕД 26, 27, 28, 29 та 30).

Формат відображення результатів дослідження не дозволяє відобразити усі моменти зовнішнього середовища, що потребують особливої уваги суб'єктів безпеки. З цієї причини в подальшому буде розглянуто лише динаміка одного показника – обсягу реалізованої продукції (рис. 1), але виходячи не лише з констатації його динаміки, а виявлення усіх поточних та суміжних факторів, що впливають або можуть мати вплив в майбутньому на фінансову безпеку певного промислового підприємства.

Розраховані темпи росту обсягу реалізованої продукції дозволяють сформулювати загальне уявлення про активність підприємницької діяльності у розрізі виділених видів економічної діяльності. Перед деталізованим розглядом динаміки потрібно зробити застереження, що вплив окремих факторів на величину й зміну обсягу реалізованої продукції будуть нами розглянуті надалі на основі узагальнення думок експертів, зокрема з числа наукових працівників.

Загалом стосовно підприємств харчової та легкої промисловості спостерігається позитивний приріст величини реалізованої продукції в межах 2010–2021 рр., коли максимальне значення фіксувалося у 2015 р. відповідно на рівні 27% та 49%, що було викликано перш за все ціновим фактором, про що засвідчує індекс цін на рівні 149,9%. Відносно реалізованої продукції машинобудівних підприємств можна говорити про кілька періодів спаду, зокрема у 2013 р. – 20%, 2014 р. – 0,13%, 2020 р. – 1%, 2022 р. – 3%.

В графічному вигляді складно представити дані щодо абсолютних показників реалізованої продукції, тому наша увага була сконцентрована на виявленні фактів, що найбільш вагомо впливали на динаміку цього показника стосовно діяльності кожного з виділених видів економічної діяльності.

Характер динаміки реалізованої продукції підприємствами харчової промисловості частково пояснюється її структурою у розрізі масштабів діяльності товаровиробників. Якщо за кількістю лідируючі позиції займають малі підприємства (для прикладу, у 2022 р. – 80,9%), то стосовно обсягу реалізованої продукції наявна протилежна ситуація, тобто їх частка є мінімальною, зокрема у 2022-му лише 6,4%, коли великих – 49,4% та середніх – 44,2%. В країнах ЄС цей параметр кардинально різниться, адже «...малі підприємства становлять 95% галузі, забезпечуючи 22% її доходів» [8, с. 25], що робить їх інвестиційно привабливими та дозволяє досягати суттєво кращих фінансових результатів діяльності.

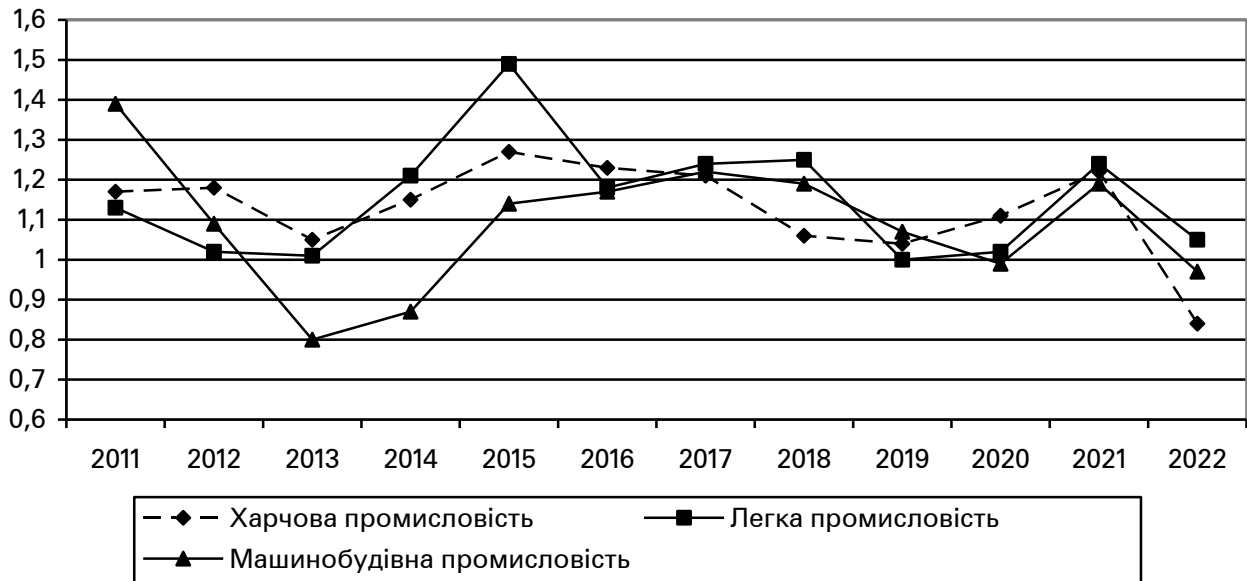


Рис. 1. Приріст (зменшення) обсягу реалізованої продукції промислових підприємств за окремими видами економічної діяльності

Джерело: сформовано на основі [10]

Бердак М., на основі статистичних даних, розглядає діяльність підприємств харчової промисловості під впливом високого рівня волатильності цін, коли «...цінова динаміка на продукцію харчової промисловості характеризується вищими показниками швидкості зміни, оскільки чутливіше реагує на зовнішні кон'юнктурні фактори» [1, с. 9]. Фактично на цінову стратегію підприємств суттєво впливає не лише внутрішня ситуація в економіці, але й процеси на світових ринках, що негативно впливає на обсяг реалізованої продукції через нижчу споживацьку активність та обмеженість більшої частини споживачів у доходах. Виживання населення створює попит на дешеву та менш якісну продукцію, тим самим гальмуючи розвиток виробників через відсутність передумов для технологічного розвитку й розширення номенклатури продукції. Частка витрат на продукти харчування в Україні у кілька разів вища у порівнянні із іншими країнами. Для прикладу, в сусідніх Польщі та Німеччині на харчування в середньому витрачається, відповідно, до 16,9% та 10,5%, коли в Україні – 46,6%, зокрема міськими – 48% та сільськими 43,1% домогосподарствами [2, с. 109]. Такі дані потрібно трактувати із врахуванням наступних обставин: по-перше, фізіологічні потреби в їжі формують попит на продукцію підприємств харчової промисловості, але їх значна частка в сукупних витратах домогосподарств створює високу еластичність попиту, коли й незначні коливання цін провокують більш суттєву зміну попиту з пошуком більш дешевих та менш якісних замінників; по-друге, при відпо-

відності калорійності раціону встановленим нормам (2500 ккал) в його структурі основну частку посідають продукти рослинного походження, що дозволяють вгамувати голод, але не сприяють відновленню організму, фізичному й розумовому розвитку, тому постійним є попит на дешеві продукти харчування з мінімальними вимогами до якості та споживчої цінності.

Обмеженість внутрішнього ринку штовхає підприємства харчової промисловості до більш активної зовнішньоекономічної діяльності. Зазначене прослідковується в структурі експорту продукції, де у 2022 р. 5,7% посідали готові харчові продукти. З 2014 р. відбулися зміни в обсягах торгівлі з окремими країнами, зокрема був втрачений ринок Російської Федерації та здійснювалися спроби знайти йому заміну шляхом «...переорієнтації під вимоги ринків Китаю, Ізраїлю, Єгипту. Інших країн Азії та Перської затоки» [9, с. 19]. Ці обставини негативно вплинули на обсяги виробництва й реалізації продукції підприємств харчової промисловості оскільки вимагали врахування місцевих стандартів та вимог до продуктів харчування, а також суттєво вищої конкуренції. Адаптація до міжнародних стандартів дозволила частково відновити обсяги зовнішньоекономічної діяльності у 2016-2019 рр., але в подальшому відчутним став вплив обмежень через пандемію. Поточна ситуація ускладнена морською блокадою, що не дозволяє забезпечити необхідні обсяги експорту продукції, а відтак стабілізувати фінансово-господарську діяльність, що порушена через військові дії.

Динаміка обсягу реалізованої продукції підприємствами легкої промисловості частково визначається впливом розглянутих вище факторів, але й характеризується своєю специфікою. Н. Фаріон серед факторів, що спричиняють незадовільну динаміку в обсязі реалізованої продукції виділяє два, тобто «...висока собівартість та недостатня купівельна спроможність населення» [11]. В основі першого фактору, який є відмінними, лежить імпортозалежність українських підприємств легкої промисловості від постачання сировини й матеріалів іноземного походження. Будь-які збурення на валютному ринку безпосередньо відображаються на ціні, що погіршує конкурентну позицію вітчизняного товару на внутрішньому ринку. У своїх міркуваннях Касьян Л. обґрунтовує падіння обсягів реалізації продукції легкої промисловості «...високою собівартістю вітчизняних товарів легкої промисловості (унаслідок зростання цін на сировину та енергоносії, через дорогі банківські кредити), що створило велику різницю між цінами на товари та купівельною спроможністю населення, а також суттєвою часткою імпортних товарів, які ввозяться контрабандою» [5, с. 148]. Тобто, фактично актуальне питання фінансової безпеки підприємств легкої промисловості потребує узгодженого розгляду як на мікро-, так і макрорівні, оскільки стосовно доступності кредитних ресурсів, відновлення й розвитку сировинної бази та недопущення зростання частки товарів, що знаходяться за «сірими» каналами імпорту, потребують активності зовнішніх суб'єктів безпеки. Пасивність зменшує можливість якісного та кількісного забезпечення населення необхідним одягом, взяттям та задоволення інших побутових потреб, а самі товаровиробники задля виживання змушені переорієнтуватися на виконання окремих замовлень іноземних партнерів. Л. Дейнеко, на основі опрацювання матеріалів щодо діяльності підприємств легкої промисловості, робить висновок, що «...вітчизняна легка промисловість сьогодні тримається тільки за рахунок давальницьких схем та виробництва на експорт» [3, с. 83]. Задля збереження наявного кадрового потенціалу підприємства виконують замовлення на умовах отримання давальницької сировини, а виготовлена продукція, що належить замовнику, частково реалізується в Україні у платоспроможному сегменті ринку. Такий режим роботи підходить для малих підприємств, що дозволяє підтримувати їм життєздатність на мінімальному рівні, але не забезпечує розвитку через неможливість просування власної торгової марки, а відтак й завойовувати інтерес споживачів до власної продукції.

На обсяг реалізованої продукції машинобудівних підприємств також впливає значна кількість факторів, серед яких важливе місце посідають ті, що пов'язані із зростаючим рівнем технічного й технологічного відставання. Саме на цьому моменті наголошує Карачина Н., доводячи, що «...більшість вітчизняних машинобудівних підприємств мають застарілі структуру виробництва і технології. У зв'язку зі значною технологічною відсталістю продукція машинобудування, за винятком окремих її видів, має зовсім низьку конкурентоспроможність як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках» [4, с. 65]. Незадовільний технічний стан й моральне старіння, коли до 70% устаткування машинобудівних підприємств експлуатується більше 15 років, провокують загострення проблеми з високою енергетичною матеріаломісткістю продукції, а відтак вона на ринку не є конкурентоспроможною, що й провокує посилення тенденції до зменшення обсягів її реалізації.

До 2014 р. основним зовнішнім ринком збуту продукції машинобудівних підприємств була Російська Федерація через оптимальне для місцевих умов співвідношення ціни й якості. Ю. Короткий підкреслює, що через порушення політико-економічних відносин з Російською Федерацією українське машинобудування опинилося у важкому становищі, коли втрату колишніх споживачів неможливо компенсувати внутрішнім ринком, оскільки «...вітчизняні підприємства надають перевагу більш дешевому закордонному обладнанню або ж більш простій продукції» [7, с. 118]. Інноваційна пасивність й недостатність власних ресурсів для модернізації стали на перешкоді не лише виходу на інші зовнішні ринки, але поступово закривають вікно можливостей й стосовно задоволення потреб споживачів в межах національної економіки.

Зроблені узагальнення вказують, що зміна величини обсягу реалізованої продукції відбулася під впливом цілого ряду факторів, які лише частково пов'язані безпосередньо із діяльністю певного промислового підприємства, що загалом мало суттєвий вплив на рівень фінансової безпеки кожного товаровиробника. Відтак для суб'єктів безпеки необхідним є відстеження усіх зрушень в середовищі діяльності задля розуміння спрямованості тенденцій з метою подальшого впровадження змін, зокрема і в систему фінансової безпеки.

Висновки з проведеного дослідження. Виявлені зрушення у зовнішньому середовищі, зокрема стосовно обсягу реалізованої продукції, вказують як на наявність загроз, які певним чином уже впливають на усі або частину

промислових підприємства, так й можливості, які з'являються, а їх використання в значній мірі залежатиме від здатності певного суб'єкта господарювання здійснити трансформацію для їх результативного використання. Для прикладу, дані щодо суттєвості впливу окремих факторів на обсяг реалізації продукції, зокрема в наслідок інноваційної пасивності й неможливості в короткостроковій перспективі про-

вести необхідну модернізацію, формує уяву про обмежену конкуренцію зі сторони національних виробників в межах певного сегменту ринку, а відтак зниження бар'єру входження для нових учасників. Подальші дослідження доцільно спрямувати на формування засад розширення зовнішнього сектору інформаційного поля за іншими параметрами стосовно діяльності промислових підприємств.

Список використаних джерел:

1. Бердар М.М. Конкуренентоспроможність підприємств харчової промисловості України: сучасні проблеми та напрями підвищення. *Агросвіт*. 2018. № 12. С. 8–14.
2. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2021 р. : статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2022. URL : https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/07/zb_vrd_21.pdf (дата звернення: 24.10.2023).
3. Дейнеко Л.В., Завгородня М.Ю. Розвиток внутрішнього ринку легкої промисловості: проблеми та можливості. *Український соціум*. 2012. № 1(40). С. 83–98.
4. Карачина Н.П. Машинобудування України: сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку за умов економічної кризи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2009. № 647. С. 64–70.
5. Касьян Л.Е. Стан та перспективи розвитку легкої промисловості України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 6. С. 147–150.
6. Касьянова Н.В. Управління розвитком підприємства на основі кумулятивного підходу: концепція, моделі та методи : монографія. Донецьк : СПД Купріянов В.С., 2011. 374 с.
7. Короткий Ю.В. Машинобудівна промисловість України: здобутки та перспективи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. Вип. 11. С. 117–120.
8. Пріоритети інвестиційного забезпечення структурних реформ у промисловості України. Київ : НІСД, 2014. 57 с.
9. Реальний сектор економіки України: пріоритети розвитку в умовах зміни вектора економічної політики: аналіт. доп. / Собкевич О.В. та ін. Київ : НІСД, 2017. 40 с.
10. Статистична інформація. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 23.10.2023)
11. Фаріон Н.О. Сучасний стан легкої промисловості України: проблеми та шляхи їх вирішення. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4423> (дата звернення: 23.10.2023)

References:

1. Berdar M.M. (2018) Konkurentospromozhnist pidpriemstv kharchovoi promyslovosti Ukrainy: suchasni problemy ta napriamy pidvyshchennia [Competitiveness of food industry enterprises of Ukraine: modern problems and directions for improvement]. *Ahrosvit*, no. 12, pp. 8–14.
2. Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrainy u 2021 r. [Expenses and resources of Ukrainian households in 2021]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/07/zb_vrd_21.pdf (accessed 24 October 2023).
3. Deineko L.V., Zavorodnia M.Yu. (2012) Rozvytok vnutrishnoho rynku lehkoï promyslovosti: problemy ta mozhlyvosti [Development of the internal market of light industry: problems and opportunities]. *Ukrainskyi sotsium*, no. 1(40), pp. 83–98.
4. Karachyna N.P. (2009) Mashynobuduvannia Ukrainy: suchasnyi stan, tendentsii ta perspektyvy rozvytku za umov ekonomichnoi kryzy [Mechanical engineering of Ukraine: current state, trends and prospects for development under the conditions of the economic crisis]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»*, no. 647, pp. 64–70.
5. Kasian L. E. (2016) Stan ta perspektyvy rozvytku lehkoï promyslovosti Ukrainy [State and prospects of development of light industry of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhorodskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 6, pp. 147–150.
6. Kasianova N.V. (2011) *Upravlinnia rozvytkom pidpriemstva na osnovi kumuliatyvnoho pidkhodu: kontseptsii, modeli ta metody* [Management of enterprise development based on the cumulative approach: concept, models and methods]. Donetsk : SPD Kupriianov V.S., 374 p. (in Ukrainian)
7. Korotkyi Yu.V. (2015) Mashynobudivna promyslovist Ukrainy: zdobutky ta perspektyvy [Machine-building industry of Ukraine: achievements and prospects]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, vol. 11, pp. 117–120.

8. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen (2014) *Priorytety investytsiinoho zabezpechennia strukturnykh reform u promyslovosti Ukrainy* [Priorities of investment support for structural reforms in the industry of Ukraine]. Kyiv: NISD, 57 p. (in Ukrainian)
9. Sobkevych O.V. (2017) *Realnyi sektor ekonomiky Ukrainy: priorytety rozvytku v umovakh zminy vektora ekonomichnoi polityky* [The real sector of the economy of Ukraine: development priorities in the conditions of a change in the vector of economic policy]. Kyiv: NISD, 40 p. (in Ukrainian)
10. Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy (2023) *Statystychna informatsiia* [Statistical information]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 23 October 2023).
11. Farion N.O. (2015) *Suchasnyi stan lehkoï promyslovosti Ukrainy: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia* [The current state of the light industry of Ukraine: problems and ways to solve them]. *Efektivna ekonomika*, no. 10. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4423> (accessed 23 October 2023).